

УДК 347.922

Тетяна Володимирівна Степаненко,*доцент кафедри цивільно-правових дисциплін факультету № 4**Харківського національного університету внутрішніх справ,**кандидат юридичних наук;*ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2323-987X>**ПЕРСПЕКТИВИ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЧИСЛЕННИХ
ГРУП ОСІБ У СВІТЛІ ПРОЕКТІВ ЦПК, ГПК ТА КАС УКРАЇНИ**

23.03.2017 у Верховній Раді зареєстрований законопроект № 6232 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Даний законопроект розроблений Радою з питань судової реформи і зміни, що передбачені у відповідних процесуальних кодексах, як зазначається у пояснювальній записці, необхідні для роботи нового Верховного Суду та сприятимуть подоланню процесуальних проблем, які перешкоджають ефективному судовому захисту в Україні. Серед таких законодавчих змін Радою з питань судової реформи було проанонсовано вирішення питання групових (або «класових», «масових») позовів та інші питання, які дозволять зменшити навантаження на судову систему [1].

Варто зазначити, що груповий позов – це дійсно новий, порівняно з багатьма другими, для українського судочинства інститут, який з'явився й набув розвитку в країнах загальної права. Можливість та необхідність його введення до національної правової системи була предметом достатньої кількості наукових досліджень, предметом обговорення на тематичних науково-практичних заходах, зокрема круглому столі «Масовий позов: перспективи в Україні через призму зарубіжного досвіду» організованому Верховним Судом України спільно з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка за підтримки Проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» (червень 2015 р.), та семінарі, організованому дирекцією Європейської комісії з питань політики сусідства і розширення переговорів та Вищим господарським судом України (жовтень 2016 р.).

Результати проведених теоретичних досліджень та дискусій на науково-практичних заходах практично одногосні – існує необхідність подальшого врегулювання на законодавчому рівні інституту групового позову в Україні та запровадження означеного інституту в цивільному, господарському та адміністративному судочинстві з огляду на специфіку правовідносин у спорах, які вирішуються. Національною юридичною спільнотою визнано, що груповий позов є складовою того правового інструментарію, запровадження якого свідчатиме про розвиток правової системи держави загалом, а його використання дасть змогу вирішити низку правових проблем, зокрема таких, як потреба розширення доступу до правосуддя, економія коштів, у тому числі державного бюджету, підвищення правової культури суспільства, превентивний вплив на поведінку учасників правовідносин із метою попередження неправомірних дій, що можуть призвести до масових порушень прав та інтересів великої кількості осіб, тощо [2]. При цьому більшість учасників наукової дискусії солідарні у визначенні переліку основних питань, які потребують вирішення в процесуальному законодавстві:

- критерії визнання позову як групового (сертифікація);
- визначення складу групи та згоди потенційних учасників провадження на участь у ньому: механізми погодження або відмови (участі/неучасті, opt-in/opt-out);
- визначення юрисдикції та процесуальної компетенції судів з розгляду і вирішення справ за груповими позовами; запровадження інстанційної підсудності групових позовів, зокрема, можливість розгляду справи апеляційними судами як судами першої інстанції;
- процесуальний механізм подання групового позову (через єдиного позивача – представника груп або особою, яка діє в чужих інтересах: громадські об'єднання, органи державної влади, органи прокуратури та Уповноваженого Верховної Ради з прав людини);
- перекаліфікація справи за індивідуальним позовом у груповий позов за ініціативою суду та/або сторін у справі; наділити суд за наявності обґрунтованих підстав правом розподілу групи на підгрупи;
- інформування учасників (потенційних учасників) групи про відкриття провадження у справі за груповим позовом, час та місце судового розгляду, прийняте судове рішення;
- закриття провадження без ухвалення рішення суду: відмова від позову, можливість укладення мирової угоди в процесі розгляду групового позову;
- право особи, яка не була членом групи у провадженні за груповим позовом, але рішення у справі стосується її прав, звертатися до суду в індивідуальному, але процесуально спрощеному, порядку, доводячи лише те, що рішення стосується її прав (принцип opt-out);
- оскарження рішення як кожним із членів групи, так і особами, які не є членами групи, проте рішення стосується їх прав, та виконання рішення [2–7].

Враховуючи вищевикладене, цілком справедливо було очікувати вирішення вищезазначених питань в нормах проєктів ЦПК, ГПК та КАС України. Втім, чи виправдались такі очікування?

В тексті проєкту ЦПК України відсутні положення, що стосуються порядку розгляду групових позовів, що на нашу думку, є явним упущенням. Проєкт лише містить норми (п. 5 ч. 1 ст. 162), аналогічні ст. 98 ЦПК України щодо віднесення до переліку вимог, за якими може бути видано судовий наказ, вимоги про повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів. Виходячи з цього можна говорити, що в проєкті ЦПК, і відповідно, в майбутньому

вітчизняному цивільному судочинстві, знайшла закріплення лише одна модель групового позову і лише в чітко визначеній сфері – захист невизначеного кола споживачів.

Проектом змін до ГПК України, в рамках вдосконалення правового регулювання участі у справі осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, пропонується введення до господарського судочинства України іншого різновиду групових позовів – так званих похідних (непрямих) позовів, які вважаються ефективним засобом захисту як загального корпоративного інтересу акціонерного товариства, так і індивідуальних прав акціонерів. Так, відповідно до ч. 1 ст. 55 проекту ГПК власник (учасник, акціонер) юридичної особи, якому належить 10 і більше відсотків статутного капіталу товариства (крім привілейованих акцій), або частка у власності юридичної особи якого складає 10 і більше відсотків, може подати в інтересах такої юридичної особи позов про відшкодування збитків, завданих юридичній особі її посадовою особою.

В сфері адміністративного судочинства законопроектом запропоновано такий варіант вирішення численної кількості тотожних позовних вимог як виробити однозначну практику вирішення тієї чи іншої категорії справ шляхом розгляду та вирішення Верховним Судом зразкової справи та в подальшому розглядати типові справи в спрощеному провадженні з урахуванням рішення у зразковій справі (на зразок з пілотними рішеннями ЄСПЛ). Так, Глава 11. Проекту КАС «Особливості позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ» містить § 3 «Розгляд типових та зразкових справ». Така новація безумовно позитивна в тому сенсі, що сприятиме однаковому та правильному застосуванню норм одного й того самого закону судами в однотипних справах. Однак чи зменшить це навантаження на суди? Крім того, вважаю за необхідне зазначити, що таке обов'язкове значення рішення у зразковій справі повинно мати лише у випадку підтвердження судовим актом прав позивача. Проте навряд чи кожна зразкова справа буде вирішена судом на користь позивача. З цього приводу справедливим видається точка зору Е. М. Мурадьян щодо вимоги до пілотного рішення, яка зазначає, що пілотна судова постановка повинна підтверджувати позовні вимоги особи, яка ініціювала процес. Лише при такому підході тотожні справи після набрання законної сили пілотним рішенням у зразковій справі можна розглядати і вирішувати у спрощеному провадженні [8].

Список бібліографічних посилань:

1. Оприлюднені проекти нових ЦПК, ГПК та КАС // Закон і бізнес. 10.03.2017. URL: http://zib.com.ua/ua/127922-opriyludneni_proekti_novih_cpk_gp_k_ta_kas.html (дата звернення: 23.04.2017).
2. Рекомендації круглого столу «Масовий позов: перспективи в Україні через призму зарубіжного досвіду» // Верховний Суд України: офіц. сайт. 07.06.2015. URL: [http://www.scourt.gov.ua/cients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/5CC45810BAD05D0CC2257E7A00458D13](http://www.scourt.gov.ua/cients/vsu/vsu.nsf/(print)/5CC45810BAD05D0CC2257E7A00458D13) (дата звернення: 23.04.2017).
3. Романюк Я., Майстренко Л. Масовий позов: загальна характеристика, зарубіжний досвід і перспективи впровадження в Україні. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. № 3. С. 35–47.
4. Білусов Ю. В. Груповий позов: зарубіжний досвід та перспективи його використання в Україні. *Університетські наукові записки*. Хмельницький, 2012. № 1 (41). С. 295–309.
5. Можаровська К. В. Масовий позов у цивільному процесі України: у пошуках оптимальної процесуально-правової форми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 16, т. 2. С. 7–11.
6. Різник О. Р. Масовий позов в адміністративному процесі: питання доцільності запровадження в Україні. *Адміністративне право і процес*. 2016. № 1 (15). С. 192–198.
7. Кройтор В., Степаненко Т. Судове провадження за масовими позовами: пропозиції з удосконалення українського законодавства у світлі досвіду країн Європейського Союзу. *Право України*. 2015. № 9. С. 71–78.

8. Мурадян Э. М. О пилотном постановлении. *Современное право*. 2012. № 1. С. 133–135. URL: <https://www.sovremennoepravo.ru/m/articles/view/O-пилотном-постановлении> (дата звернення: 23.04.2017).

Одержано 18.04.2017